

УДК 349

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2021.1-4.4>

Григор'єва Х. А.,

доктор юридичних наук,

доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID: 0000-0001-7659-2178

GREEN DEAL ТА УКРАЇНА: РОЗДУМИ ПРО ПРАВОВІ ПЕРСПЕКТИВИ

GREEN DEAL AND UKRAINE: REFLECTIONS ON LEGAL PERSPECTIVES

Метою цього дослідження є визначення правових перспектив впливу концепції Green Deal на Україну, а також виявлення оптимальних шляхів встановлення контролю над таким впливом. Для досягнення поставленої мети використовувалися різні методи наукових досліджень, серед яких найбільш активно застосовувалися діалектичний та порівняльно-правовий методи, а також метод системного аналізу. Отримано такі головні наукові результати: по-перше, доведено, що концепція Green Deal швидко стає світовим екологізованим трендом, який передбачає докорінну зміну парадигми цивілізаційного розвитку, і Україна не зможе уникнути цього процесу або лише імітувати долучення до нього; по-друге, концепцію Green Deal потрібно сприймати як ідейну основу, втілення загальної мети врятування планети від кліматичної катастрофи. Водночас слід уникати спрощеного розуміння цієї концепції як певного універсального плану дій, завдань і показників, обов'язкових для абсолютно всіх країн. Насправді, ідея Green Deal, переломлюючись крізь призму кожної країни, набуває унікального вигляду, формує індивідуальний, найоптимальніший шлях кожної держави до загальнопланетарної мети. По-третє, для того, щоб вплив від реалізації Green Deal на Україну був контрольованим, наша держава має долучитися до процесу світової екологізації уже зараз. В основу такого поступу має бути покладений принцип адекватної синхронізації, який передбачає під час складання вітчизняного Green Deal орієнтацію передусім на національні інтереси, можливості, проблеми і стартові умови з урахуванням (а не абсолютизацією) іноземних правових механізмів та організаційно-інституційних рішень у цій сфері. По-четверте, підготовці Green Deal-Україна має передувати залучення широких кіл фахівців із різних сфер науки, економіки, громадянського суспільства. Зважаючи на найвищий стратегічний пріоритет відповідного документу і його бажаний статус «екологічного мірила» усього національного законодавства, Green Deal-Україна має бути втілений на рівні закону.

Дослідження здійснене в межах виконання проєкту «Альтернативна енергетика в Україні: шляхи системного законодавчого стимулювання» за фінансової підтримки Національного фонду досліджень України

Ключові слова: Green Deal, екологія, екологізація, екологічне право, декарбонізація, зелене зростання, антизростання, адекватна синхронізація

The aim of the article is to determine the legal prospects for the impact of the Green Deal concept on Ukraine, as well as to identify the best ways to establish control over such impact. To achieve this goal, the author used the various methods of scientific research, among which the most actively used dialectical and comparative law method, as well as the method of systematic analysis. The author obtained the following main scientific results. First, the researcher proved that the concept of Green Deal is rapidly becoming a global greening trend, which involves a radical change in the paradigm of civilizational development, and Ukraine will not be able to avoid this process or just imitate joining it. Secondly, the concept of Green Deal must be seen as an ideological basis, the embodiment of the overall goal of saving the planet from climate catastrophe. At the same time, one should avoid a simplistic understanding of this concept as a certain universal plan of action, tasks and indicators, which are obligatory for all countries. In fact, the idea of the Green Deal, refracted through the prism of each country, acquires a unique look, forms an individual, the most optimal path of each state to a global goal. Third, in order for the impact of the implementation of the Green Deal on Ukraine to be controlled, our country must join the process of global greening now. The author proposed to base such progress on the principle of adequate synchronization, which provides for the focus of domestic Green Deal primarily on national interests, opportunities, problems and starting conditions, taking into account foreign legal mechanisms and organizational and institutional decisions in this area. Fourth, the preparation of the Green Deal-Ukraine should be preceded by the involvement of a wide range of specialists from various fields of science, economics, and civil society. Given the highest strategic priority of the document, its desired status as an "environmental benchmark" of all national legislation, Green Deal-Ukraine should be implemented at the level of law.

Key words: Green Deal, ecology, greening, environmental law, decarbonization, green growth, degrowth, adequate synchronization

Постановка проблеми. У грудні 2019 року ЄС оголосив про стратегічний намір змінити парадигму свого розвитку, перетворити Європу на кліматично

нейтральний континент до 2050 року, а також здійснити низку інших докорінних екологічних змін на основі втілення концепції Green Deal. Досягнення

такої амбітної цілі планується шляхом: а) декарбонізації; б) скорочення використання засобів захисту рослин на 50-70% упродовж наступних 10 років; в) зменшення наполовину використання протимікробних засобів для сільськогосподарських тварин та в аквакультури до 2030 року; г) збільшення органічного виробництва в ЄС до 25% сільськогосподарських угідь до 2030 року; д) надання статусу заповідних територій мінімум 30% суходолу ЄС тощо. Подібні екологічні стратегії проголошені або обговорюються і в інших розвинених країнах світу. На 22-гому саміті Україна-ЄС, який відбувся у Брюсселі 6 жовтня 2020 року, Україною офіційно висловлено готовність приєднатися до європейського Green Deal. Наразі Україна перебуває у стані очікування «цунамі» екологічних вимог, які повністю змінять правила гри на міжнародній арені. Через це існує потреба у науковому аналізі відповідних правових перспектив нашої держави у світлі екологізаційних перетворень у світі.

Аналіз останніх досліджень. Вітчизняна еколого-правова наука активно опрацьовувала питання про екологізацію законодавства України, зокрема, їм були присвячені публікації В. І. Андрейцева, Г. В. Анісімової, Г. І. Балюк, А. Г. Бобкової, М. Я. Ващишина, Н. С. Гавриша, О. В. Гафурової, А. П. Гетьмана, В. М. Єрмоленка, Н. В. Ільківа, І. І. Каракаша, Н. Р. Кобецької, Т. О. Коваленка, Т. Г. Ковальчука, К. А. Козмуляка, Є. М. Копиці, В. В. Костицького, Н. В. Кравець, М. В. Краснової, Ю. А. Краснової, П. Ф. Кулинич, Т. В. Курмана, Н. Р. Малишевої, В. В. Носіка, Є. О. Платонової, К. А. Прохоренка, О. О. Савчука, А. М. Статівки, Т. Є. Харитонової, І. Є. Чумаченка, Ю. С. Шемшученка та інших. Водночас новітні тенденції у вигляді розроблення амбітних стратегій Green Deal у вітчизняній еколого-правовій науці розглядаються лише в поодиноких публікаціях. З огляду на важливість урахування сучасних тенденцій під час подальшого розвитку доктрини та законодавства існує потреба в активізації вивчення цих процесів у еколого-правовому розрізі.

Саме тому **метою дослідження** є визначення правових перспектив впливу концепції Green Deal на Україну, а також виявлення оптимальних шляхів встановлення контролю над таким впливом.

Виклад основного матеріалу. Сучасний світ охоплений цілою низкою складних криз, із яких кліматична криза має екзистенціальне значення, тому є найбільш загрозливою. Активний пошук шляхів протидії стрімкому наближенню екологічної катастрофи привів розвинені країни до усвідомлення того, що настав час змінювати звичну траєкторію розвитку людської цивілізації. Нині суспільство стоїть на порозі докорінних змін свого звичного укладу, і це не відбулося несподівано. Протягом кількох десятиліть у доктрині формувалися дві принципові

течії, які абсолютно протилежно змальовують вихід цивілізації із кліматичної кризи: концепція зеленого зростання (green growth) та концепція антизростання (degrowth).

Дискурс про *зелене зростання* був ініційований міжнародними організаціями, головним чином ООН, ОЕСР і Світовим банком. Офіційно концепція зеленого зростання була запропонована під час П'ятої міністерської конференції із навколишнього середовища та розвитку, яка відбулась у березні 2005 року в Сеулі, коли 52 уряди Азії і Тихого океану домовились пройти шлях «Зелене зростання» [1]. Відтоді зелене зростання вважалось найбільш прийнятним рішенням для зупинки деградації природного середовища [2; 3]. У 2008 році було розпочато ініціативу ООН із навколишнього середовища щодо зеленої економіки, за допомогою якої формувалася платформа для переходу до зеленої економіки [4, с. 3]. Цим шляхом пішов свого часу і ЄС, адже десять років тому у низці програмних документів (Стратегія «Європа-2020», Стратегія біорізноманіття до 2020 року, Дорожня карта до енергоефективної Європи) Європейська комісія представила свою стратегію зростання як шлях подолання фінансової кризи за допомогою зелених стимулів, екологічної політики та зелених інновацій. Привабливість ідеї зеленого зростання полягає у тому, що захист навколишнього середовища сприймається як інвестиційна можливість із високою віддачею, а не дороге обмеження [3; 5; 6; 7; 8]. Стратегії зеленого зростання полягають в узгодженні економічної діяльності та екологічних проблем [9; 10]. Саме тому концепція зеленого зростання дуже подобалася та активно сприймалася чинними політичними інституціями, оскільки не потребувала зміни державного ладу та політико-економічних структур, які здебільшого міцно пов'язані із «коричневим» виробництвом. Дискурс зеленого зростання спирається на віру в те, що економічне зростання може бути «відокремленим» від насильства над навколишнім природним середовищем, що воно можливе без надмірної експлуатації природних ресурсів [2; 3; 11]. Ці тези не підтвердилися на практиці, оскільки емпіричні наукові дослідження доводять, що економічний розвиток у напрямку збільшення ВВП і реального доходу на душу населення неминуче веде до зростання споживання енергії і природних ресурсів [12]. Тобто концепція зеленого зростання продемонструвала свою нездатність вирішити глибинну кризу, перед якою опинилося людство. Зелений капіталізм можна порівняти із косметичним ремонтом, тоді як діяльність людини на планеті вимагає ремонту капітального.

Концепція-антагоніст, ідея *антизростання* (degrowth) є значно більш радикальною, і у цьому криється причина того, що вона донині залишається не апробованою. Дискурс про зелене зростання

передбачає економіку, яка, розвиваючись за висхідною, повинна стати більш екологічною, тоді як дискурс про антизростання ставить під сумнів саму модель зростання і сприймає її як екологічно безвідповідальну [4, с. 2]. Основна думка цього ідейного напрямку полягає у тому, що без глибокої корекції обраного курсу промислові суспільства будуть дедалі більше страждати від зростаючих екологічних криз [13, с. 624]. Апологети концепції degrowth закликають відмовитися від зростання економіки, від сучасного рівня споживання, тобто їхня основна ідея полягає у необхідності тотального зменшення людської діяльності на планеті, свідомого зниження потреб людства, задоволення яких штовхає економіку до постійного нарощування обсягів виробництва. Наприклад, група науковців розрахувала, що «зростання економічної активності призводить до збільшення викидів і водночас нівелює позитивний вплив зеленої енергії. Ці результати доводять необхідність суттєвих змін у законодавстві, спрямованих на зменшення викидів, оскільки лише зеленої енергії не досить для досягнення цієї мети» [14]. Існують цікаві дослідження, які обстоюють тезу про необхідність встановлення жорстких меж зростання, без яких екологізаційні ініціативи будуть абсолютно неефективними та безрезультатними [15].

На нашу думку, незважаючи на серйозні наукові аргументи, концепція антизростання є завідомо програшною і приреченою на опозиційність. Це пояснюється тим, що, взявши її на озброєння, влада будь-якої держави неминуче зіштовхнеться з: а) опором власного суспільства (чи принаймні його частини), адже втілення ідей degrowth прямо тягне за собою зниження рівня життя і комфорту; б) опором бізнесу, оскільки штучне гальмування розвитку економіки сприймається як ворожа поведінка. У сучасному світі, пронизаному ідеями конкуренції, національного протекціонізму, нетарифними бар'єрами, торговельними зв'язками тощо, гальмування розвитку певної, окремо взятої країни політично розглядатиметься як державна зрада. Звичайно, на подібне політичне самовбивство не піде жодна політична сила.

Однак кліматичні проблеми чекають свого вирішення, і тому з'явилася третя альтернативна концепція, яка отримала назву *Green Deal* (за аналогією з Новим курсом Теодора Рузвельта, який вивів США із Великої депресії 30-х років ХХ століття). Основна ідея *Green Deal* полягає у масштабній структурній перебудові економіки на екологічних засадах. На відміну від концепції зеленого зростання *Green Deal* передбачає не просто запровадження інноваційних зелених технологій на підприємствах, вона передбачає структурну зміну і повне оновлення енергетики, суттєві кількісно вимірювані зміни у веденні сільськогосподарства та у промисловості, виведенні значних площ із господарського використання та

їхнє активне заліснення та/або перетворення у природно-заповідні території. Тобто масштаб і глибина перетворень, які пропонує концепція *Green Deal*, набагато більші, ніж це пропонувалося її попередницею – концепцією зеленого зростання.

Водночас вона має деякі схожі риси з ідейним підґрунтям концепції degrowth – їх можна простежити у жорстких обмеженнях з викидів, у перспективному припиненні використання викопного палива тощо. Однак між концепціями *Green Deal* та degrowth існують дві принципові відмінності:

1) *соціальна* – невід'ємним складником *Green Deal* є не лише збереження рівня життя і комфорту середнього класу під час усіх екологічних перетворень, але навіть підвищення рівня життя бідних верств населення, зменшення соціальної нерівності у суспільстві. Ідеї *Green Deal* спрямовані на досягнення подвійної мети: з одного боку, процвітання для всіх членів суспільства, а з другого боку, подолання негативних проявів антропогенного впливу, таких як повені, посухи, опустелювання, спекотні хвилі, хворобливе середовище, масове вимирання, деградація середовищ проживання і руйнування систем продовольчого забезпечення [4]. Якщо концепція degrowth ставить у центр екологічних проблем екологічно безвідповідальну поведінку та споживацьку модель існування середнього класу, то концепція *Green Deal* намагається встановити пріоритет екології без втрати добробуту. Саме через це критики вважають, що *Green Deal* – це просто «ще одне бачення апатії громадян, яке поєднується з експертною активністю, щоб все було «як завжди» [16, с. 24]. Тим не менш, соціальний складник *Green Deal* є надзвичайно важливим, оскільки декларується, що «громадяни є і повинні залишатися рушійною силою переходу» [17];

2) *економічна* – якщо концепція degrowth наполягає на необхідності згорання економічної діяльності людини, то концепція *Green Deal* ставить за мету подальший розвиток економіки та навіть її зростання, але вже на інших, кліматично нейтральних і сталих умовах. Зарубіжні дослідники дійшли висновку, що *Green Deal* ґрунтується на переконанні, що екологічну кризу можна подолати за допомогою зелених технологій без будь-якого зменшення зростання, тобто без шкоди для процвітання та усталеного рівня життя середнього класу [4].

Отже, на основі апробації протягом останнього десятиліття концепції зеленого зростання у деяких розвинутих країнах світу було наочно продемонстровано її половинчастий, отже, недостатній характер впливу на вирішення проблем сталого розвитку. На основі отриманих результатів (серед яких прогресування кліматичних змін та підвищення кліматичної несправедливості) стало зрозумілим, що зелене зростання не здатне вирішити наявні проблеми. Саме тому на зміну їй прийшла новітня концепція *Green Deal*, яка наразі вже перебуває на різних

етапах втілення у деяких країнах світу. Аналізуючи цей процес, слід визнати його не просто черговим екологізаційним заграванням; концепція Green Deal є втіленням нового тренду світового масштабу, який тільки набиратиме обертів подальшого поширення. Через це перед вітчизняною наукою постає важливе питання про вплив такого тренду на Україну і місце нашої держави у цьому процесі.

На нашу думку, можна виділити кілька основних різновидів впливу Green Deal на Україну:

1) *ідеологічний*. Набираючи все більшої популярності у світі, екологізаційний тренд посилює свій вплив на трансформацію світогляду, підвищення екологічної культури населення. Цей вимір впливу Green Deal має знайти своє відображення в освітньому середовищі, зокрема у напрямі активізації еколого-правового навчання;

2) *політичний*. Затвердження і подальше втілення концепції Green Deal, зокрема в ЄС, матиме потужний вплив на розроблення і втілення вітчизняної політики, передусім її енергетичного, аграрного, промислового та екологічного складників. Наразі політичний вплив уже досить відчутний, він супроводжується політичними заявами про готовність України співпрацювати з ЄС у напрямі втілення Green Deal, утворення відповідних координуючих інституцій. Однак політична відповідь України на екологізаційний вибір ЄС позбавлена головного: чіткої концептуальної основи і стратегічного бачення України у процесах, які започатковуються в Європі;

3) *економічний*. Цей вплив наростатиме, адже найвідчутніші зміни ще попереду, коли ЄС в аспекті здійснення Green Deal розпочне запроваджувати конкретні вимоги до продукції, яка може імпортуватися на його територію. Цілком логічним очікуванням, про яке досить жваво дискутують у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі, є впровадження механізмів пошуку «вуглецевого сліду». Це стане закономірним рішенням, оскільки обмеження у власних вуглецевих викидах не може супроводжуватися імпортом дешевшої продукції, виробленої без подібних обмежень. Якщо у кожній країні світу не буде «витрат на вуглець», нелогічно застосовувати це до продуктів, які виробляються в ЄС [18]. Така непослідовність, по-перше, призведе до зниження конкурентоспроможності європейських виробників, по-друге, зведе нанівець зусилля ЄС у напрямку подолання кліматичних проблем. Отже, перспективний пошук «вуглецевого сліду» здатен стати важким бар'єром для вітчизняної продукції, тому це питання має активно вирішуватись уже нині. Особливо слід урахувати той факт, що українському бізнесу буде ще важче адаптуватися під нові екологічні умови, оскільки він не користується європейським ступенем протекціонізму, тому буде змушений або самостійно досягати відповідних внутрішніх вимог ЄС, або втрачати цей ринок;

4) *соціальний* вплив має два виміри: стратегічний і тактичний. Стратегічний вплив, який відбуватиметься унаслідок підвищення екологічних вимог, є, безумовно, позитивним, оскільки він відповідає цілям сталого розвитку, забезпечує реалізацію права людини на сприятливе навколишнє середовище. Однак тактичний вимір соціального впливу вимагає значної уваги, контролю та опрацювання. Такий короткостроковий вплив передусім проявлятиметься через те, яким чином економіка відреагує на екологізацію. Перший неминучий наслідок – це подорожчання продукції, оскільки інновації і модернізацію підприємств оплачує зазвичай кінцевий споживач. На тлі падіння рівня життя і збідніння населення України, відтоку молоді за кордон короткострокові соціальні наслідки екологізації можуть бути досить відчутними та неоднозначно сприйматись у суспільстві;

5) *правовий вплив* відбуватиметься безперечно, а його ступінь залежатиме від того, чи братиме Україна на себе певні офіційні зобов'язання із приводу реалізації європейського Green Deal. Наразі Україна вже має правові напрацювання у сфері охорони клімату. Зокрема, було прийнято Закон України «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів» [19], а також схвалено Концепцію реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року [20]. Однак у світлі здійснених політичних кроків залучення України до європейського Green Deal передбачає нові зобов'язання України, які потребуватимуть не тільки перегляду та узгодження національних і регіональних стратегій розвитку секторів економіки на предмет їхньої кліматичної амбітності, зокрема в умовах кризи COVID-19, але і значної роботи із розроблення, прийняття і забезпечення дієвої нормативно-правової бази у сфері зміни клімату [21, с. 50].

На нашу думку, насамперед екологізаційний тренд відобразиться на енергетичному та аграрному законодавстві. Це пояснюється тим, що по-перше, саме на енергетику та сільське господарство спрямовані найбільш радикальні перетворення [22], заплановані Green Deal, по-друге, саме ці галузі економіки нашої держави формують матеріальний продукт.

На підставі аналізованих впливів на нашу державу європейського варіанту Green Deal можна зробити висновок про те, що існує два основних сценарії такого впливу: контрольований і неконтрольований. У випадку, якщо Україна матиме пасивну позицію, тобто не прийматиме жодних організаційно-правових, інституційних, правових змін, не готуватиме цілеспрямовано законодавство та не вибудовуватиме план своїх дій, насамперед протекційного характеру, спрямованих на пом'якшення негативних наслідків адаптивного періоду, у такому випадку вплив європейського Green Deal відбуватиметься хаотично, болісно, матиме неконтрольовані наслідки.

Ми вважаємо, що не слід обманюватись у тому, що в разі мімікрії під європейське законодавство Україна оминє неконтрольований шлях впливу Green Deal. На нашу думку, механічне прийняття до правової системи України правових механізмів ЄС теж наражає нашу державу на втрату контролю над відповідними суспільними відносинами та їхнім якісним оптимальним розвитком. Потрібно розуміти, що європейський Green Deal – це не певна універсальна панацея від кліматичних змін, а це «продукт компромісів, який відображає різноманітність (та розбіжності) між країнами-членами ЄС щодо змісту екологічного переходу» [4, с. 11]. Тобто це певний індивідуальний план ЄС, який ураховує передусім проблеми, стартові умови і можливості саме ЄС, а не будь-якої іншої країни.

Контрольованого впливу європейського Green Deal на Україну можна досягти лише у випадку розроблення і прийняття незаполітизованого, реального і науково обгрунтованого вітчизняного Green Deal. Це дасть можливість урахувати, з одного боку, основні вектори впливу європейського зеленого курсу на суспільні відносини в Україні, головні цілі та завдання на шляху боротьби із кліматичними змінами, а з іншого боку дозволить урахувати національні особливості, з якими наша держава стає на шлях екологізації.

На нашу думку, концептуальною ідеєю, яка має лягти в основу подальшого удосконалення вітчизняного права у світлі реалізації європейського Green Deal, має стати *ідея адекватної синхронізації*. Головна суть цієї концептуальної ідеї полягає у розробленні оптимального темпу, обсягу, набору правових механізмів, принципів подальшого удосконалення українського законодавства з урахуванням загального зеленого курсу ЄС, однак із чітким баченням національних орієнтирів, національних завдань та особливостей. Тобто втілення ідеї синхронізації передбачає саме орієнтування на амбітні цілі ЄС, урахування його досвіду та обраного шляху, але не мімікрію під європейське право під час розроблення власного вираженого шляху досягнення сталого розвитку. Це важливо, оскільки у межах загального втілення ідеї сталого розвитку провідні держави світу розробляють власні стратегії екологізації економіки, які опираються на національні пріоритети і проблеми, враховують стартові умови та можливості держави, бізнесу і суспільства. Тобто світ демонструє поступове просування до екологічних змін, однак кожна держава має обирати свій власний темп і напрям для того, щоб не втратити за екологізаційними поспішними рішеннями не менш важливі складники суспільного життя. Показово, що навіть усередині ЄС країни мають різний потенціал до екологізації, і «ступінь цього виклику буде не однаковим для всіх країн-членів» [23].

Не можна ігнорувати також той факт, що екологізаційні перетворення – це дорого. Як зазначають дослідники, «потрібні значні кошти для глобального переходу до економіки відновлюваних джерел енергії, справедливої у соціальному та екологічному плані» [24]. Саме тому висловлюється думка про те, що Green Deal доступний лише багатим країнам. Вважаємо, що це лише додатково підтверджує нашу тезу про необхідність адекватної синхронізації на основі розроблення національного Green Deal-Україна. Справді, втілення таких амбіційних проєктів, запланованих у ЄС (бюджет на екологізацію за різними оцінками становить близько 3 трильйони євро), Китаї (3,4 трлн. юанів на Нову зелену інфраструктуру Китаю), США (широко рекламував передвиборний план Байдена спрямувати 2 трильйони доларів на Green New Deal), Південній Кореї (142,62 млрд. доларів США), для України наразі є абсолютно недосяжним. Однак це не може стати політичним виправданням подальшої бездіяльності щодо здійснення посилюючого внеску у спільну справу протидії кліматичним змінам. Економічний розрив між державами, наявність власних «больових точок» і специфічних точок зростання у кожній країні – усі ці аспекти доводять необхідність прийняття не єдиного, універсального Green Deal, а потрібну кількість його варіацій, поєднаних єдиною концептуальною метою – стабілізацією клімату на планеті. Цю думку ілюструє й аналіз наявних еколого-кліматичних стратегій, які мають власні специфічні риси.

Наприклад, у Південній Кореї Зелений новий курс – один із двох складників «нового курсу» (Digital New Deal та Green New Deal). Значну вагу має соціальний складник відповідної стратегії, адже корейський «Новий курс» установив короткотермінову мету створити 340 000 робочих місць протягом двох років для стимулювання виробництва на 49 трлн. KRW і зменшення соціальних витрат на 40 трлн. KRW [25]. Для залучення до екологізаційних змін широких верств суспільства, яке у своїй більшості завжди консервативне та остерегається значних змін звичного укладу життя, соціальні перспективи знаходять своє місце і в інших стратегіях. Наприклад, в американському варіанті Green New Deal пропонується «створити мільйони робочих місць із високими зарплатами у Сполучених Штатах» за допомогою низки національних програм, зокрема «здійснення державних інвестицій у дослідження і розроблення нових технологій та галузей промисловості із чистою та відновлюваною енергією». Тобто однією з основних відмінностей Green Deal від попередніх політичних заходів є те, що він не лише реагує на кліматичну кризу, але намагається викоринити соціальну нерівність і бідність [25]. Соціального забарвлення (щоправда дещо іншого характеру) отримав екологізаційний рух і в Канаді. У травні 2019 року коаліція представників громадянського

суспільства – науковців, представників профспілок, корінних народів та молоді – започаткувала в Канаді Пакт про зелений новий договір (Pact Green New Deal) [6, с. 1]. Тобто Канада продемонструвала народження національного Green Deal «знизу догори», внаслідок чого екологічна стратегія стала запитом активного суспільства, а не продуктом політики уряду. Проте водночас Канада має власні внутрішні суперечності соціального характеру, зокрема відчутний супротив працівників традиційної енергетики, побудованої на видобуванні нафтових пісків.

Для всебічного аналізу такого амбітного проєкту, як Green Deal, слід указати, що у нього є досить серйозна критика. Наприклад, в авторитетному виданні Nature опубліковано результати дослідження, відповідно до якого продемонстровано зворотній бік європейської екологічної політики. Науковці вважають, що держави-члени ЄС передають екологічну шкоду іншим країнам, беручи кредит на зелену політику вдома. Наприклад, між 1990 і 2014 роками європейські ліси розширилися на 9%, тобто на площу, приблизно еквівалентну розміру Греції (13 млн. га), проте в іншому місці близько 11 млн. га лісів вирували для вирощування врожаю, спожитого в межах ЄС. Три чверті цієї вирубки лісів були пов'язані з виробництвом олійних культур у Бразилії та Індонезії – регіонах із неперевершеним біорізноманіттям, де сконцентровані найбільші у світі поглиначі вуглецю, що має вирішальне значення для пом'якшення змін клімату [26, с. 671].

Існують інші дослідження, які критично аналізують європейський Green Deal, указуючи на деякі його недоліки, наприклад, у ньому відсутнє бачення справедливої вуглецевої економіки Європи; наявні ресурси недостатні для досягнення заявлених цілей, а інструменти впровадження обмежені [27]. Крім того, деякі науковці вважають, що пандемія коронавірусу здатна завадити повноцінному втіленню Green Deal [28; 29].

Отже, як сама концепція Green Deal, так і її конкретне європейське втілення знаходять як своїх прихильників, так і критиків. Для України це має стати додатковим аргументом необхідності розроблення власного екологізаційного проєкту на ідейній основі Green Deal. Аналіз зарубіжної практики і доктрини вказує, що, оскільки концепція Green Deal знаходиться на етапі динамічного розвитку та переживає своє становлення, жодних однозначних, перевіраних, універсальних правових механізмів ще не напрацьовано – кожна країна наразі вишукує оптимальні правові рішення, виходячи зі своїх національних умов. Надзвичайно важливо визначитись із тим, яким чином відповідні ідеї втілити у вітчизняному законодавстві. Однак ми переконані, що будь-яким політичним і правовим зобов'язанням України із приводу Green Deal має передувати повноцінна ґрунтовна та незалежна підготовка,

зокрема у напрямі проведення належних економічних розрахунків. Стосовно цього питання слід зазначити, що у зарубіжній доктрині, особливо американській, протягом останніх двох років розгорнулася широка дискусія, яку можна образно узагальнити: «хто платитиме за Green New Deal?». Це питання є надзвичайно важливим та актуальним не лише для США, воно є ключовим і для України. Вартість Green Deal зазвичай оцінюється у фінансовому вираженні внаслідок додавання прогнозованих витрат на різні програми; це призводить до висновку, що оплата екологізації вимагає значного підвищення податків. Однак новітні дослідження доводять, що адекватнішим є більш складний підхід, а саме: вартість Green Deal повинна вимірюватись у реальних ресурсах, а не у фінансових витратах [30]. До здійснення такого стратегічного підрахунку мають залучатися команди найкращих спеціалістів із різних сфер економіки. Лише після відповідної економічної підготовки має відбуватись активна нормотворча робота.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити деякі висновки. По-перше, концепція Green Deal швидко стає світовим екологізаційним трендом, який передбачає докорінну зміну парадигми цивілізаційного розвитку. Україна не зможе уникнути цього процесу або лише імітувати залучення до нього. Окрім обов'язків перед світовою спільнотою, Україну до відповідних реальних дій підштовхуватимуть і конкретні держави, витрати на екологізацію яких змусять пильно слідкувати за аналогічними діями з боку України.

По-друге, концепцію Green Deal потрібно сприймати як ідейну основу, втілення загальної мети врятування планети від кліматичної катастрофи. Слід уникати спрощеного розуміння цієї концепції як певного універсального плану дій, завдань і показників, обов'язкових для абсолютно усіх країн, від Німеччини до Зімбабве. Насправді, ідея Green Deal, переломлюючись крізь призму кожної країни, набуває унікального вигляду, формує індивідуальний і найоптимальніший шлях кожної держави до загальнопланетарної мети.

По-третє, найсуттєвіший багатовекторний вплив на Україну здійснюватиме втілення європейського варіанту Green Deal. Задля того, щоб цей вплив був контрольованим, Україна має долучитися до процесу світової екологізації уже нині. В основу такого поступу має бути покладений принцип адекватної синхронізації, який передбачає під час складання вітчизняного Green Deal орієнтацію передусім на національні інтереси, можливості, проблеми і стартові умови з урахуванням (але не механічною транспозицією) європейських правових механізмів та організаційно-інституційних рішень у цій сфері.

По-четверте, підготовці Green Deal-Україна має передувати залучення широких кіл фахівців

із різних сфер науки, економіки, громадянського суспільства. Це є абсолютно необхідною передумовою, якщо відповідний проєкт матиме амбіцію стати реалістичною основою майбутньої трансформації нашої держави, а не перетвориться у кабінетне списування європейських програмних документів. На нашу думку, зважаючи на найвищий стратегічний пріоритет відповідного документу і його бажаний статус «екологічного мірила» всього національного законодавства, Green Deal-Україна має бути втілений на рівні закону.

Список використаних джерел:

1. D'Souza R. Green growth: Ideology, political economy and the alternatives. *Strategic Analysis*. 2017. Vol. 41. P. 204-206.
2. Sandberg M., Klockars K., Wilén K. Green growth or degrowth? Assessing the normative justifications for environmental sustainability and economic growth through critical social theory. *Journal of Cleaner Production*. 2018. Vol. 206. P. 133-141. DOI: 10.1016/j.jclepro.2018.09.175
3. Loiseau, E., Saikku L., Antikainen R., Droste N., Hansjürgens B., Pitkanen K., Leskinen P., Kuikman P., Thomsen M. Green economy and related concepts: An overview. *Journal of Cleaner Production*. 2016. Vol. 139. P. 361-371.
4. Ossewaarde M., Ossewaarde-Lowtoot R. The EU's Green Deal: A Third Alternative to Green Growth and Degrowth? *Sustainability*. 2020. Vol. 12. P. 9825. doi: 10.3390/su12239825
5. Bowen A., Frankhauser S. The green growth narrative: Paradigm shift or just spin? *Global Environmental Change*. 2011. Vol. 21. P. 1157-1159. DOI: 10.1016/j.gloenvcha.2011.07.007
6. MacArthur J. L., Hoicka C. E., Castleden H., Das R., Lieu J. Canada's Green New Deal: Forging the socio-political foundations of climate resilient infrastructure? *Energy Research & Social Science*. 2020. Vol. 65. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2214629620300190?via%3DIihub> (дата звернення: 10.02.2021 року)
7. Rosenbaum E. Green growth – Magic bullet or damp squib? *Sustainability*. 2017. Vol. 9. P. 1092. DOI: 10.3390/su9071092
8. Vazquez-Brust D., Smith A. M., Sarkis J. Managing the transition to critical green growth: The green growth state. *Futures*. 2014. Vol. 64. P. 38-50.
9. Bowen A., Hepburn C. Green growth: An assessment. *Oxford Review of Economic Policy*. 2014. Vol. 30, issue 3. P. 407-422. <https://doi.org/10.1093/oxrep/gru029>
10. Wanner T. The new «passive revolution» of the green economy and growth discourse: Maintaining the “sustainable development” of neoliberal capitalism. *New Political Economy*. 2015. Vol. 20. P. 21-41. DOI: 10.1080/13563467.2013.866081
11. Machin A. Changing the story? The discourse of ecological modernisation in the European Union. *Environmental Politics*. 2019. Vol. 28. P. 208-227. DOI: 10.1080/09644016.2019.1549780
12. Simionescu M., Pauna Carmen Beatrice, Diaconescu T. Renewable Energy and Economic Performance in the Context of the European Green Deal. *Energies*. 2020. Vol. 13. P. 6440. doi:10.3390/en13236440
13. Rowe J. K. The Green New Deal, Decolonization, and/as Ecocritique. *New Political Science*. 2020. Vol. 42, issue 4. P. 624-630.
14. Pilatowska M., Geise A., Wlodarczyk A. The Effect of Renewable and Nuclear Energy Consumption on Decoupling Economic Growth from CO2 Emissions in Spain. *Energies*. 2020. Vol. 13, issue 9.
15. Cox S. That green growth at the heart of the Green New Deal? It's malignant. *Counterpunch*. 2019. URL: <https://www.counterpunch.org/2019/01/17/that-green-growth-at-the-heart-of-the-green-new-deal-its-malignant/> (дата звернення: 12.02.2021 року)
16. Timothy W. L. A Green New Deal: Why Green, How New, and What is the Deal? *Critical Policy Studies*. 2009. Vol. 3, issue 1. P. 14-28.
17. European Commission. The European Green Deal. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf (дата звернення: 12.02.2021 року)
18. Şahin G., Yitgin B. Effects of the European Green Deal on Turkey's electricity market. *The Journal of Business, Economic and Management Research*. 2021. Vol. 4 (1). P. 40-58.
19. Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів: Закон України від 12.12.2019 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 22. Ст. 150.
20. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2016 р. № 932-р. *Офіційний вісник України*. 2016. № 99. С. 269. Ст. 3236.
21. Копиця Є. М. Екологічне нормування у сфері зміни клімату в контексті імплементації Європейського зеленого курсу в Україні. *Збірник наукових праць ЛОГОΣ*. 2020. P. 48-50. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/view/6061> (дата звернення: 10.02.2021 року)
22. Харитоновна Т. С., Григор'єва Х. А. Енергетична складова українського Green Deal: аналіз правових передумов. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2.
23. Zlaugotne B., Ievina L., Azis R., Baranenko D., Blumberga D. GHG Performance Evaluation in Green Deal Context. *Environmental and Climate Technologies*. 2020. Vol. 24, issue 1. P. 431-441.
24. Slatin C. Workers in the Twenty-First Century: Green New Deal or More of the Same? *New Solutions-A Journal Of Environmental And Occupational Health Policy*. 2020. Vol. 29, issue 4. P. 484-486.
25. Jae-Hyup L., Jisuk W. Green New Deal Policy of South Korea: Policy Innovation for a Sustainability Transition. *Sustainability*. 2020. Vol. 12. doi:10.3390/su122310191
26. Fuchs R., Brown C., Rounsevell M. Europe's Green Deal offshores environmental damage to other nations. *Nature*. 2020. Vol. 586. P. 671-674.

27. Pianta M., Lucchese M. Rethinking the European Green Deal An Industrial Policy for a Just Transition in Europe. *Review Of Radical Political Economics*. 2020. Vol. 52, issue 4. P. 633-641.
28. De Gatta Sanchez, Fernandez D. The ambitious Green European Pact (European Green Deal). *Actualidad Juridica Ambiental*. 2020. Vol. 101. P. 78-109.
29. Martin Pascual E. The European Green Deal: a possible green exit from the COVID-19 crisis? *Revista General De Derecho Europeo*. 2020. Vol. 51.
30. Nersisyan Y., Wray R. L. Can we afford the Green New Deal? *Journal Of Post Keynesian Economics*. 2020. DOI: 10.1080/01603477.2020.1835499